

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС

DOI 10.31558/2617-0248.2022.7.3

УДК 32:007:304:070

ПОЛІТИЧНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ-ГРОМАДЯНКИ
У АЛЬМАНАХАХ НАТАЛІ КОБРИНСЬКОЇORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5502-8367>**Павлюх М. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент Національного університету «Львівська політехніка»**

Досліджено історію видання політичних альманахів Н. Кобринської. Виокремлено жіночі альманахи як перший етап розвитку жіночої преси у Галичині. Жіночі альманахи – перші періодичні (із визначеною періодикою) видання, в яких поширювалися ідеї емансипації. *Актуальність теми* наукової статті зумовлена сучасними політологічними, гендерними та націоналістичними дослідженнями жіночих рухів у європейських країнах, зокрема українського жіночого руху, який розпочався у Станіславові і розвивався у Львові, Східній Галичині та став частиною загально визвольного руху української нації. *Метою статті* є аналіз проблематики, зокрема громадянської у виокремленні образу жінки-громадянки на шпальтах жіночих альманахів Наталі Кобринської. Вивчення головної проблематики альманахів важливе для того, щоб з'ясувати свідомісні парадигми українського жіночого руху, ціннісні концепти української жіночої періодики з політичним характером, трансформацію поглядів на політичну роль жінки у традиційному суспільстві, тему політичної рівноправності та її участь у громадському і державному житті через жіночі альманахи. У науковій статті проаналізовані негативні стереотипи про традиційну роль жінки у суспільному та громадському житті на прикладі зіставлення негативних стереотипів про «відсталу, байдужу, темну» жінку, яка не займається своєю самоосвітою.

На шпальтах жіночих альманахів Н. Кобринської пропагуються: жіноча освіта, самоосвіта, творча реалізація жінки як особистості. Традиційна формула для українських жінок у суспільстві, яка зводилася до заміжжя та народження дітей критикується за поверховість. У виданні широко обговорюється тема рівноправності праці та оплати для чоловіків і жінок, можливості заробляти гідно та бути захищеною у суспільстві від упереджень.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальних і спеціальних методів: метод концептуального аналізу у визначенні напрямів українського жіночого руху; тематичний аналіз у визначенні головної тематики жіночих альманахів; синтез у вивченні методів і форм боротьби активного жіноцтва за свої політичні права. *Результати і висновки.* Активна політична роль української жінки-громадянки та популяризація політичної рівноправності, економічної незалежності – свідомісний концепт жіночих альманахів Н. Кобринської.

Ключові слова: едукація, економічна незалежність жінки, український гендерний рух, емансиповані видання, новий тип української активної жінки, самоосвіта жінок-громадянок, жіноча освіта для українських патріоток.

Pavlyuh M. V., The image of a citizen woman in Natalia Kobrynska's almanacs

The history of the publication of N. Kobrynska's almanacs has been studied. Women's almanacs as the first stage of development of women's press in Galicia are singled out. Women's Almanacs are the first periodicals (with indefinite periodicals) in which the ideas of emancipation were spread. The relevance of the topic of the scientific article is due to modern political science, gender and national studies of women's movements in European countries, including the Ukrainian women's movement, which began in Stanislavov and developed in Lviv, Eastern Galicia and became part of the general liberation movement of the Ukrainian nation. The aim of the article is to analyze the issues, in particular civil issues, in distinguishing the image of a woman-citizen on the pages of Natalia Kobrynska's women's almanacs. The study of the main issues of almanacs is important to clarify the conscious paradigms of the Ukrainian women's movement, the value concepts of Ukrainian women's periodicals with a political character, the transformation of views on the political role of women in traditional society, political equality and its participation in public life. almanacs.

The scientific article analyzes negative stereotypes about the traditional role of women in public life on the example of comparing negative stereotypes about «backward, indifferent, dark» women who are not engaged in their self-education.

N. Kobrynska's women's almanacs promote: women's education, self-education, creative realization of a woman as a person. The traditional formula for Ukrainian women in society, which has been reduced to marriage and the birth of children, has been criticized for being superficial. The publication broadly discusses the topic of equality of work and pay for men and women, the opportunity to earn a decent living and be protected in society from prejudice.

Research methods. The study used a set of general and special methods: the method of conceptual analysis in determining the directions of the Ukrainian women's movement; thematic analysis in determining the main topics of women's almanacs; synthesis in the study of methods and forms of struggle of active women for their political rights. *Results and conclusions.* The active political role of the Ukrainian woman-citizen and the popularization of political equality, economic independence – a conscious concept of women's almanacs N. Kobrynska.

Keywords: education, women's economic independence, Ukrainian gender movement, emancipated publications, a new type of Ukrainian active woman, self-education of women citizens, women's education for Ukrainian patriots.

Вступ. Жіноча альманахова література, яка виникла із поширенням ідеї емансипації становила перший етап розвитку жіночої періодики. Література для жінок і про жінок, написана жінками відкривала новий погляд на жіноче питання, новий погляд на жінку. Досі у літературі панівне місце займали чоловіки, які нав'язували своє бачення жіночих проблем і жіночої долі. Жінки за невеликими винятками не мали можливості розповісти про себе, про своє відчуття, про свою нелегку долю, а тим паче боронити свої особисті права і добиватися рівноправності. Жінки-галичанки, на жаль, не могли користуватися тими правами, що жінки Наддніпрянської України чи західноєвропейські жінки.

Принизливе становище галицької жінки, застарілі стереотипи про роль жінки в суспільстві, боротьба української інтелігенції за права своєї нації спонукали свідомих жінок-інтелігенток вести пропаганду, просвітництво серед сільського жіноцтва. Жінки були позбавлені можливості вчитися в університетах, а здобути домашню освіту могли тільки аристократки. Ці причини спонукали Наталю Кобринську – активну громадську діячку створити на Галичині першу жіночу організацію, видавати жіночі альманахи, щоб пробудити дух української жінки, щоб підготувати жінку до глибшого розуміння своєї ролі. З'являється нове бачення жінки, не тільки дружини та матері, але й свідомої патріотки, жінки-громадянки, яка відповідальна за свій народ та майбутні покоління.

Постановка проблеми та її практичне значення. Головною проблемою нашої наукової статті є дослідження політичних альманахів Наталі Кобринської та спів ставити їх із політичною жіночою пресою. Практичним значенням у статті є виокремлення кількох важливих періодів у виданні альманахів.

Мета статті. Мета – дослідити жіночі літературні альманахи Наталі Кобринської, щоб з'ясувати світоглядний поступ на активне жіноцтво та виокремлення образу жінки-громадянки у альманахах Н. Кобринської.

Методика дослідження – у статті використаний комплекс загальних та спеціальних наукових методів, зокрема аналіз складних процесів виходу жіночих видань; синтез у розгляді альманахів Наталі Кобринської як передвісника жіночої періодики; хронологічний у аналізі історичних подій, в яких виходили альманахи Н. Кобринської.

Аналіз останніх досліджень. Про альманахи Н. Кобринської написано чимало наукових праць. Це, як правило, статті, присвячені українському жіночому руху та феміністичним ідеям. У контексті жіночої періодики ці альманахи не досліджувалися активно. Статті Валентини Передирій розкривають особливості розвитку української жіночої періодики у Галичині, а також статті Івана Франка про значення альманахів у історії жіночого руху.

Виклад основного матеріалу. У XIX столітті у Галичині починають поширюватися ідеї емансипації. Як зазначає С. Єфремов у своїй книзі: «Галицька громадськість змушена була звернути увагу на питання, пов'язані із суспільним становищем жінки, оскільки через усілякі чужі впливи, переважно польські та німецькі, жіноцтво в інтелігентному товаристві займало там особливе становище, приналежне на перший погляд, тяжке і образливе по суті» [2, с. 211]. Галичанка була позбавлена тих можливостей, якими користувалися жінки у Наддніпрянській Україні. Скажімо, літературознавець М. Деркач наголошує на тому факті, що Леся Українка, переїжджаючи через Галичину вже у 90-х роках XIX століття жажнула звичай галицького суспільства у відношенні до жінки і назвала це азійством. Принизливе суспільне ставлення до жінки викликало незадоволення у багатьох жінок, особливо з інтелігентної верстви. Деякі з них почали відверто відстоювати свою позицію, спрямовану на рівноправність з чоловіками у суспільному та політичному житті.

Жіночий рух охопив і західноукраїнські землі, які перебували у складі Австро-Угорської імперії. Піонером жіночого руху була громадська діячка і письменниця Наталя Кобринська. Вона заснувала

у Станіславові «Товариство руських жінок» та сприяла появі альманаху «Перший вінок» 1887 року. Н. Кобринська перша на західних землях висунула ідею жіночого часопису, щоправда, літературно-наукового із трактуванням жіночого питання. На жаль, через матеріальні проблеми світ не побачив цей альманах.

Зараз постають кілька важливих запитань: чи можна альманахи Н. Кобринської вважати періодикою, адже альманахи – видання неперіодичні, і друге – чому ці альманахи вважаємо передвісниками справжньої української політичної преси для жінок. Такі питання важливі для дослідження еволюції жіночої преси у Галичині.

Пожвавлення альманахової літератури можна пояснити австрійським законом, за яким кожне періодичне видання підлягало подвійній цензурі: поліції та прокуратурі. А видання неперіодичне, понад п'яти сторінок, цензури не підлягало. Та цей закон не дає чіткого пояснення, чому деякі науковці зараховують альманахи до періодики, бо альманахи явище літературне, а не журналістське. Відповідь на це питання знаходимо серед статей В. Передирій, яка виокремлює ознаки альманахів, подібних до пресових: «альманахи мають низку журнальних ознак: м'яку обкладинку, наявність публіцистичних публікацій та коментарів, некрологів» [3, с. 45]. Крім того, альманахи відіграли важливу роль у Галичині: вони замінювали журнали, заповнювали прогалину у літературно-мистецькому процесі.

І. Франко називав альманах «Перший вінок» невеликою книгою. У виданні взяло участь 12 авторок. М. Возняк описує, як Н. Кобринська збирала матеріал для свого альманаху, до якого залучила О. Косачеву як помічницю. Авторки прислали до редакції свої доробки. Г. Барвінок прислала до альманаху свою повість, за яку не вимагала ніякої плати. Молода тоді Леся Українка надрукувала у «Першому вінку» твір «Русалка».

В. Дмитрук у «Нарисі з історії української журналістики XIX століття» згадує про розбіжності авторів «Першого вінка»: «Згодом коштом Наталі Кобринської та Олени Пчілки був виданий альманах «Перший вінок» 1886 року. Але дві його видавниці відрізнялися між собою в поглядах. Олена Пчілка належала до ліберального табору, а Наталя Кобринська швидше до демократичного табору» [1]. Франко виділяє одну статтю з публіцистики Кобринської «Замужні жінки серед багатой верстви», де авторка реалістично показує скрутне становище жінки. Саме ця стаття дає підстави вважати авторку демократичною журналісткою та публіцисткою.

У видавничій жіночій справі згадаємо М. Павлика, який дуже цікавився жіночим питанням. Він протестував проти жорстокого поводження з жінкою. «Першою людиною, яка зацікавила Павлика жіночим питанням, був М. Драгоманов, який гостро виступав проти поневолення жінок, пропагував ідеї жіночої рівноправності з чоловіками [1].

М. Павлик пише низку творів, де головною героїнею твору є знедолена жінка. Вражає своїми конфліктами його оповідання «Робенщуків Тетяна», в якому розповідається про трагічний конфлікт людини (жінки) і усталених стереотипів-поглядів суспільства на жінку. До «Жіночого альманаху» Павлик подав оповідання своєї сестри Ганни «Зарібниця» та статтю другої сестри Катерини про стосунки між молоддю на Косівщині. Разом з нею написав оповідання «Сам собі». М. Павлик не лишався осторонь від появи альманаху «Перший вінок». Він написав кілька рецензій на жіночі твори. Відомою рецензією на «Перший вінок» стала стаття «Перші ступні русько-українського жіноцтва», в якій автор писав про важке життя жінок на селі.

Інтерес до жіночого питання зростає. Коли Н. Кобринська написала Франкові, що вирішила видати альманах власним коштом, оскільки посварилася з «Товариством», І. Франко написав дискусійну статтю «Альманах чи газета?» [6] І. Франко виступив з ідеєю видання жіночої газети, котра б принесла більше користі, аніж альманах.

Наміри видавати після «Першого вінка» жіноче видання мала Леся Українка, яка уважно стежила за розгортанням «жіночого питання» у Галичині і розвитком цієї преси. У жовтні 1891 року М. Павлик повідомляв Лесю Українку про жіночий альманах, що збираються видавати галичанки. Невдовзі, поетеса написала своєму адресату про власне розуміння жіночої газети, вважаючи, що журнал може забезпечити більшу систематичність і поетапність. Леся Українка відзначала, що жіночий рух у Галичині тісно пов'язаний із політичними рухами і не може самостійно розвиватися.

Але втілення у життя цих намірів виявилось складним і тривалим процесом, хоча поетеса пам'ятала свою ідею. 11 лютого 1892 року вона пише дядькові М. Драгоманову: «Нема тяжчої і маруднішої роботи як робота українського публіциста, і, приступатись до неї треба з міцною головою та твердою вдачею» [3, с. 21]. Слова Лесі Українки стосуються і видання газети для жінок. Пізніше вона писала дядьку на тему «жіночого питання», але згадувала про свої розходження у поглядах з Н. Кобринською на видання і висвітлення жіночої квестії. Поетеса вважала тему «Жінка – українка і її діяльність на полі національного відродження» трохи незрозумілою, з сумнівом поставилася до проєкту «Дрібної жіночої бібліотеки», засудила сепаратизм, коли описувалися факти із життя та жіноча психологія.

Власні погляди вирізняли Лесю Українку у розмежуванні поняття жінки-письменниці чи критика. У листі до О. Маковея вона однозначно не погоджувалась у розмежуванні критика дівочих чи чоловічих творів. А у листі до О. Кобилянської 17–18 травня 1899 року обурено повідомляла про приниження у Галичині жінки і псевдо сприяння поступовців «жіночому питанню». Ці дві жінки у літературі спробували порушити «домінуючу чоловічу традицію», тому що пов'язали модерну літературу із емансипацією,

запровадили нові мотиви, образи і створили тип «нової жінки». Цікаво, що галицькі поступці прислухалися до «жіночого голосу». З одного боку підтримували жіночі видання, вітали творчих письменниць (І. Франко, О. Маковей, І. Павлик), з іншого боку – не могли позбутися страху чоловіків перед фемінізмом і широкими правами.

«Перший вінок» побачив світ 1886 року, але він мав продовження. 1893 року Н. Кобринська підготувала ще один альманах – «Наша доля» (другий – 1895 року, третій – 1896 року), а опісля започаткувала альманах «Жіноча бібліотека», де були опубліковані твори художні і публіцистичні: Є. Ярошинської, М. Ревакович, Г. Барвінок. Українське жіноцтво вийшло за межі рутинних господарсько-родинних обов'язків і здобуло собі гідне місце у суспільстві. Жіноча альманахова традиція дозволила виявити себе не тільки на освітньо-культурній ниві, а й позмагатися з чоловіками у письменницькому хисті.

Альманахи Кобринської стали цікавим літературно-журналістським явищем. У передмові до книги «Українські літературні альманахи та збірники XIX століття» альманахи розглядаються частиною літературного процесу XIX – початку XX століття: хоча альманахи були виданнями неперіодичними, та вони замінювали періодичні.

Якщо детально розглянути зміст альманаху «Перший вінок», то можемо простежити, що він (альманах) великий за розмірами, обіймає 464 сторінки. Перші три сторінки займає вступна стаття самої упорядниці Н. Кобринської «Попереднє слово». Далі – її стаття про жіночий рух та перспективи розвитку «Про рух жіночий в ювілейних часах», яка займає близько 18-ти сторінок. Далі, на зміну журналістським жанрам приходять художні твори Уляни Кравченко (сонети – «Я не жалюсь»), оповідання Г. Барвінок та твір Л. Українки «Русалка».

Цікавою і змістовною є стаття Кобринської «Руське жіноцтво в Галичині в наших часах», в якій авторка висловлює власне бачення жінки як особистості. Багатий альманах не лише на жанри художньої літератури та політичної журналістики, а й публіцистики. Він має цікаві нариси про жінок-сподвижниць, зокрема нарис Н. Кобринської «Пані Шумінська», нарис Л. Старицької «Людмила Панахида». Хоча ці нариси тяжіють до художніх жанрів, однак мають документальні події та реальні прототипи. Ольга Франко надрукувала свою статтю «Карпатські бойки та їх родинне життя». Оповідання О. Пчілки «Товаришки», оповідання Г. Павлик «Зарібниця» (образ з жіночого життя) вражають своїми гострими конфліктами.

«Перший вінок» можна назвати документальним життєписом жіночого руху. В альманасі надруковані поезії, сонети, інформаційно-наукові статті та оповідки-нариси (про життя жінки, яка має реальний прототип у житті та реальні події). У наступних альманахах Кобринська продовжила жіночу справу. Три видання альманаху «Наша доля», які вийшли згодом, були продовженням жіночої теми, жіночого питання. Але вони були значно меншими за розмірами, об'єднували твори українських письменниць та наукові праці. У першому виданні 1893 року альманах відкривався вступною статтею Н. Кобринської «Жіноча справа в Галичині», в якій авторка розповідала про феміністичний рух і його поступ. Інформаційна замітка Г. Грималюк «Промова селянки з села Тишіївки Городенського повіту» – промова неписьменної жінки в обороні прав сільського жіноцтва. В альманасі з'являється рубрика – «Звістки з краю». Друге та третє видання «Нашої долі» опублікувало кілька статей про жіночий рух, твори та праці зарубіжних авторів: Гете, Міллера, Гейне, Байрона. Вкінці альманахів надруковані заклики до жінок передплачувати видання «Жіноча бібліотека».

Альманахи Н. Кобринської були цікавим явищем на західноукраїнських землях. Вони вперше поставили жіноче питання як проблему. У альманахах наявні ознаки періодичних видань, статті тяжіють до інформаційно-наукових. Колоритною і неординарною постаттю на літературно-громадській ниві 90-х років XIX століття стала Н. Кобринська – піонерка жіночого руху. «На її думку, історичну вартість жіночого альманаху складають, непоодинокі його праці, але той факт, виявлений цілим його складом, що жіноцтво наше на цілій просторі широкої Руси-України почулося до свого існування народного, що інтелігентна жінка наша почулася одночасно русинкою і чоловіком, дбала о свої права національні і громадські – факт радісний з погляду суспільного і історичного. Підняти себе, свої народні, громадські права і обов'язки – не заслуга, а обов'язок людини» [5, с. 35].

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків. Чи можна вважати видання Кобринської тільки літературним явищем чи й журналістським? Велика кількість художніх творів вказує на мистецьку вартість альманахів Н. Кобринської. Проте публіцистична частина альманахів вказує на те, що Кобринська хотіла вивести альманахи за межі літературної книжки і надати їй риси публіцистики – статті, присвячені темі жіночого питання. Власне, задуми Кобринської щодо жіночого видання, в котрому б містилися «серйозні» рубрики, сягав замірів періодичного політичного часопису. Альманахи Кобринської можна назвати виданнями «журнального типу», бо вони містять низку подібних ознак до періодичного видання. Виходили альманахи Кобринської серійно, а отже, можуть претендувати на роль періодичних (простежується певна періодичність). Більша частина видань мали такі ж рубрики як альманахи і будувалися за такими принципами: вступна редакційна стаття, публіцистична та літературна частини. Отже, доцільно вважати жіночу альманахову літературу і літературним, і журналістським явищем. Публіцистична частина альманахів насичена гострими політичними статтями, що виводить новий образ жінки-громадянки у тогочасній Галичині. Політичний образ жінки-громадянки на шпальтах видань Кобринської стимулював жінок ставати політично активними і дбати за розбудову власного краю. Ця тематика буде досліджена у наступних наукових статтях.

Бібліографічний список:

1. Возняк, М. (1908). Як дійшло до першого жіночого альманаху. Львів, 38 с.
2. Передирій, В. А. (1995). Галицька періодика для жінок: становлення, розвиток, проблематика (1853–1939 рр.). Зб. *Праць науково-дослідного центру періодики*. Вип. 2. С.44–63.
3. Передирій, В. А. (2002). Календар-альманах як тип періодичного видання (за матеріалами галицької преси 20-30-х рр. XX ст.). *Українська періодика: Історія та сучасність*: Доп. та повідомл. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 17–18 трав. 2002 р. С. 526–529.
4. Русова, С. (1934). Наші визначні жінки: Літературні характеристики і силуети. Вінніпег, 1934. 92 с.
5. Франко, І. (1984). Альманах чи газета. Зб. *Творів: у 50 т. Т. 28*. Київ. С. 197.
6. Франко, І. (1984). Українська альманахова література. Зб. *Творів: у 50 т. Т. 27*. Київ. С. 107.

References:

1. Wozniak, M. (1908). Yak diishlo do pershoho zhinochoho almanakhu. [How it came to the first women's almanac]. Lviv, 38 p. (in Ukraine)
2. Peredyrii, V. A. (1995). Halytska periodyka dlia zhinok: stanovlennia, rozvytok, problematyka (1853–1939 rr.). [Galician periodicals for women: formation, development, issues (1853–1939)]. *Zb. Prats naukovodoslidnoho tsentru periodyky*. Vyp. 2. S.44–63. (in Ukraine)
3. Peredyrii, V. A. (2002). Kalendar-almanakh yak typ periodychnoho vydannia (za materialamy halytskoi presy 20-30-kh rr. XX st.). [Calendar-almanac as a type of periodical (according to the Galician press of the 20-30s of the XX century)]. *Ukrainska periodyka: Istoriia ta suchasnist*: Dop. ta povidoml. somoi Vseukr. nauk.-teoret. konf., Lviv, 17–18 trav. 2002 r. S. 526–529. (in Ukraine)
4. Rusova, S. (1934). Nashi vyznachni zhinky: Literaturni kharakterystyky i syluety. [Our outstanding women: Literary characteristics and silhouettes]. Vinnipeg, 1934. 92 s. (in Ukraine)
5. Franko, I. (1984). Almanakh chy hazeta. [Almanac or newspaper]. *Zb. Tvoriv: u 50 t. T. 28*. Kyiv. S. 197. (in Ukraine)
6. Franko, I. (1984). Ukrainska almanakhova literatura. [Ukrainian almanac literature]. *Zb. Tvoriv: u 50 t. T. 27*. Kyiv. S. 107. (in Ukraine)

DOI 10.31558/2617-0248.2022.7.4

УДК 321.01:81:172.4 (477)

**ОСНОВНІ МОДЕЛІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЇХ ПРОЯВИ
В СУЧАСНУ ЕПОХУ**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0800-866X>**Дяченко О. В., к. політ. н., доцент Одеського національного університету імені****І. І. Мечникова**

Відзначено, що поняття суспільної комунікації є досить важливим і впливовим в сучасному соціумі, визначаючи його тип та форму владних відносин. Доведено, що в трансформаційних змін у всіх сферах людської життєдіяльності змінюються інформаційні та комунікаційні технології, відбувається витіснення традиційних засобів масової інформації так званими соціальними медіа. У сучасну епоху така форма політичної комунікації стала найбільш популярним засобом донесення інформації до населення. Основну платформу для створення нових соціально-політичних комунікацій на сьогодні надає Інтернет, віртуальна реальність якого має необмежені можливості для цього процесу. Обґрунтовані основні риси демократичної та тоталітарної моделей політичної комунікації, які володіють великою кількістю різноманітних мовних інструментів.

Визначені прояви маніпулятивної природи публічного слова, яка присутня в тоталітарній моделі політичної комунікації. Показано, що за радянських часів сформувалися такі типи раціональності, які у сукупності з ціннісними пріоритетами, що сформувалися раніше, за старого режиму змінили політичний дискурс на стан «клінічного» монолізму. Важливі соціально-економічні події та політичні рішення стали інструментами пропаганди.

Обґрунтовано феномен симуляції демократичного управління, який у так званий посткомуністичний період був найбільш розповсюдженим у політичному житті. Практика «подвійної моралі» стала характерною рисою суспільної свідомості радянського зразка та системи «внутрішньої цензури», яка є одним з елементів такої свідомості. Зроблено висновок, що політичний дискурс за таких умов є практично неможливим.